

TARİHİ SAğLIK YAPILARININ PEYZAJ RESTORASYONU:

HEYBELİADA SANATORYUMU ÖRNEğİ

Havva Gonca KAYNAK ALTINGÜZGÜN^{1*}, Meryem ATİK²

¹ Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Antalya

goncakaynak@gmail.com

² Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakùltesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Antalya

meryematik@akdeniz.edu.tr

Öz

Sağlık yapıları yalnızca fiziksel sağlığa değil, çevreyle olan ilişkileri sayesinde ruhsal sağlığa da katkıda bulunan mekanlardır. Eski çağlardan itibaren sağlık yapılarında doğa ile iç içe olmaya özen gösterilmiştir. Örneğin, Antik Yunan'da Asklepion tapınakları şifa sunan kutsal mekânlar olarak tasarlanmıştır. Bu tapınaklarda, bitkiler ve su unsurları şifa amacıyla kullanılmıştır. Benzer şekilde, 20. yüzyıl başlarında kurulan sanatoryumlar, özellikle verem gibi hastalıkların tedavisinde doğanın iyileştirici etkisinden faydalanmıştır. Sanatoryumlar, temiz hava ve doğal manzara sağlayan ormanlık alanlara kurulmuş, böylece hastaların çevreyle etkileşimi artırılarak fiziksel ve ruhsal sağlıklarına destek olunmuştur. İstanbul'daki Heybeliada Sanatoryumu da bu yapılardan biridir. Bu çalışmada geçmişten günümüze sağlık yapıları ele alınmış, bu şifa alanlarının peyzaj ile bir bütün olarak önemi ve korunma gerekliliğinden bahsedilmiştir. Bu tarihi değerlerin doğal peyzajlarıyla birlikte korunması, kültürel mirasın sürdürülebilirliğini sağlamada önemli bir rol oynamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Peyzaj Restorasyonu, Koruma, Sanatoryum, Sağlık Yapıları

LANDSCAPE RESTORATION OF HISTORICAL HEALTH STRUCTURES: THE CASE OF HEYBELIADA SANATORIUM

Abstract

Healthcare buildings are spaces that contribute not only to physical health but also to mental well-being through their relationship with the environment. Since ancient times, healthcare facilities have been designed to integrate with nature. For example, in Ancient Greece, Asklepion temples were conceived as sacred healing spaces, where plants and water elements were used therapeutically. Similarly, sanatoriums established in the early 20th century utilized nature's healing effects, especially in the treatment of diseases such as tuberculosis. Sanatoriums were established in forested areas that provided clean air and natural scenery, thus increasing the interaction of patients with the environment and supporting their physical and mental health. Heybeliada Sanatorium in Istanbul is one of such facilities. This study examines healthcare facilities from past to present, and discusses the importance of these healing spaces as a whole with the landscape and the need for protection. The preservation of these historical values together with their natural landscapes plays an important role in ensuring the sustainability of cultural heritage.

Keywords: Landscape Restoration, Conservation, Sanatorium, Healthcare Structure

1. Giriş

Tarihi çevreler, geçmişten günümüze ulaşan yapı, kalıntı ve açık alanların oluşturduğu fiziksel, arkeolojik ve sanatsal değerler ile kentin kullanıcılarını içeren sosyal değerlerin bütünlüğü sonucunda oluşmuşlardır (Aykaç,2009).

İlk çağlardan bu yana insan topluluklarının yaşamlarını sürdürdükleri ve kültürlerine dair izler bıraktıkları tarihi çevreler, farklı dönemlere tanıklık eden önemli kültürel peyzajları oluşturmaktadırlar. Kültürel peyzajlar aracılığıyla geçmişteki toplulukların barınma, beslenme, ulaşım, inanç, sağlık kısaca hayatlarına dair birçok ipucuna ulaşmak mümkündür.

İnsanlığın başlangıcından itibaren sağlıklı ve güvenli bir hayat sürme arayışı var olmuştur. Bu yüzden sağlık hizmetleri ve tıp biliminde bugün gelinen nokta, binlerce yıllık bir birikimin sonucudur (Kaysılı, 2006). Sağlık yapıları önceleri tapınak, manastır gibi dini yapıların içinde hizmet vermekteyken, yalnızca hastaların tedavisi ve bakımları ile ilgilenen kurumlar olarak yapılan hastaneler ilk olarak Roma'da görülmüştür (Çapan, 2002). Bu tarihi yapılar günümüz tıp dünyasının temellerini oluşturan önemli kültürel değerlerdir.

Endüstrileşmeyi izleyen kentsel değişimlerin etkisiyle günümüz dünyasında tarihi yapılar ve çevreler tehdit altında olup, ihmal edilmekte, harap olmakta, hatta yok edilmektedirler. Kültürel, sosyal ve ekonomik kayıplara neden olan ve geri dönüşü

olmayan bu durum karşısında ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) Venedik Tüzüğü'nü tamamlamak üzere, tarihi kentler ve alanlara ilgili bir uluslararası tüzük hazırlamayı gerekli görmüştür. Bu tüzükle tarihi kentlerin ve alanların korunması ile ilgili ilkeler, hedefler ve yöntemler tanımlanmaktadır. Tüzük tarihi kent ve bölgelerdeki özel ve kamusal yaşam alanları arasında uyum sağlamayı ve bu alanlarda mütevazı boyutlarda da olsa, var olan ve insanlığın belleğini oluşturan kültürel değerlerin korunmasını desteklemeyi hedeflemektedir. UNESCO'nun "Tarihi Alanların Korunması ve Çağdaş Rolü konusunda Tavsiye" (Varşova-Nairobi 1976) kararında ve başka birçok uluslararası belgede ortaya konulduğu gibi, "tarihi kent ve kentsel alanların korunması" deyimi tarihi kent ve kentsel alanların yasal koruma altına alınması, bakımı ve restorasyonu için gerekli adımların yanı sıra, geliştirilmeleri ve çağdaş yaşama katılmaları için gerekli uyarlamaları da kapsamaktadır (ICOMOS,1987).

Bu çalışmada sağlık yapıları, Dünya tarihi ve Türkiye tarihi açısından ele alınmış, çevreleriyle olan ilişkileri incelenmiş ve bu bağlamda Heybeliada Sanatoryumu örneğinde koruma ve restorasyon önerilerine yer verilmiştir.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın ana materyalini tarihi öneme sahip olan Heybeliada Sanatoryumu oluşturmaktadır (Şekil 1). Heybeliada Sanatoryumu, 1924 yılında Atatürk'ün emriyle Çam Limanı'nın doğu kısmındaki Yeşilburun'da, deniz üzerinde bir uçuruma kurulmuştur. İlk başta 16 yatak kapasitesiyle hizmet veren Türkiye'nin ilk verem hastanesi, 1939 yılında 370 yatak kapasitesine ulaşmış ve 2005 yılına kadar hizmet vermiştir (Gürkan ve Ulus 2011).

Çam ormanlarının ortasına konumlandırılan Heybeliada Sanatoryumu, veremle savaşta çığır

açan, on binlerce hastanın tedavi edildiği, yüzlerce uzmanın yetiştiği, binlerce akciğer ameliyatının yapıldığı önemli bir kurumken şimdilerde atıl bir duruma gelmiş ve kaderine terk edilmiştir.

Bu çalışma kapsamında koruma ve restorasyon kavramları ele alınmış, insanlık tarihinde önemli bir yere sahip olan sağlık yapıları, Dünya ve Türkiye tarihi açısından incelenmiştir. Heybeliada Sanatoryumu örneği kapsamında sağlık yapılarının peyzajlarıyla birlikte değerlendirilmesi, koruma, restorasyon ve yönetim aşamalarının bu kapsamda yapılması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Şekil 1. Heybeliada Sanatoryumu

3. Bulgular

3.1. Koruma ve Restorasyon Kavramları

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3. Maddesinde koruma ve korunma "taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleri" olarak tanımlanmaktadır.

Kültür varlıkları, geçmişten bugüne ulaşmış, insanların sahiplik bağı içinde olmaksızın sürekli değişim halinde olan değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansıması olarak betimlenen somut ve somut olmayan tüm varlıklardır. Kültürel miras, insanlar ve mekânlar arasında zaman içinde meydana gelen etkileşimden kaynaklanan çevrenin tüm özelliklerini içerir. Yenilenemez bir kaynak olan kültürel mirasın,

içerdiği tüm değerlerle birlikte gelecek nesillere aktarılması toplumsal bir sorumluluktur. Kültürel miras; insanoğlunun, toplumların ve toplumu oluşturan kültür gruplarının varlığının, kimliğinin ve sürekliliğinin simgesi ve kanıtıdır (ICOMOS, 2013).

ICOMOS'a göre koruma; kültürel mirasın anlaşılmasındaki, tarihinin ve anlamının bilinmesi, malzemelerinin korunmasının sağlanması, gerektiği gibi muhafaza edilmesi, restore edilmesi ve geliştirilmesi ile ilgili olan tüm çabalar olarak tanımlanmaktadır. Koruma, bir yapıyı anlamaya, tarihini ve anlamını tanımaya, maddi olarak korunmasını sağlamaya ve gerektiğinde restore ederek değerlendirmeye yönelik tüm işlemleri içerir (ICOMOS, 1994).

Restorasyon, kazılar sonucu ortaya çıkan ya da hala ayakta olan antik yapıların, gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamak amacıyla, özgün yapıları korumak ilkesiyle yapılan onarım çalışmaları olarak tanımlanmaktadır (Ahunbay, 1996).

Venedik Tüzüğü, tarihî yapıların korunması ve restorasyonu hakkında uluslararası bir çerçeve belirleyen ve Mayıs 1964'te kabul edilen bir anlaşmadır. Bu anlaşmaya göre tarihi yapı kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanın geçmesiyle kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de içine alır.

Venedik Tüzüğü'ne göre, restorasyon uzmanlık gerektiren bir iştir. Amacı, tarihi yapıların estetik ve tarihi değerini korumak ve ortaya çıkarmaktır. Restorasyon, kendine temel olarak aldığı orijinal malzeme ile güvenilir belgelere saygıyla bağlıdır. Varsayımların başladığı yerde onarım durmalıdır. Yapılması gerekli herhangi bir eklemenin mimari kompozisyondan farkı anlaşılabilir ve günümüz

damgasını taşımalıdır. Herhangi bir onarım işine başlamadan önce ve bittikten sonra, anıtın arkeolojik ve tarihi incelemesi yapılmalıdır.

Restorasyon çalışmalarına başlamadan önce kültür varlığı, fotoğraf, video gibi tekniklerle ayrıntılı olarak belgelenir, ölçekli çizimleri yapılır, ayrıca yapının;

- Tarihiçesi,
- Estetik özellikleri ve değeri,
- Teknik özellikleri (yapım teknikleri, malzeme ve taşıyıcı sistemi),
- Yasal statüsü incelenir (Ahunbay, 1996).

Restorasyon projesi genellikle, yalnız strüktürün sağlamaştırılması ve uygulanacak teknolojilerin belirtilmesiyle kalmaz, tarihi yapının yeniden kullanılmasıyla ilgili önerileri de içerir. Verilmesi istenen işlevin yapıya uyarlanabilirliği araştırılır ve yeniden kullanım projesinin eserin kültürel ve mekânsal özelliklerini bozacak ekler, değişimler getirmemesine dikkat edilir. Restorasyonda önemli olan yapının korunmasıdır, yeniden kullanım ise bir araçtır (ICOMOS, 1964; Şalikoğlu, 2012).

3.2. Tarihi Çevre Peyzajlarının Korunması ve Restorasyonu

XIX. yüzyıldan günümüze kadar tarihî çevreler ve tarihî çevreleri koruma ile ilgili olarak çeşitli tanımlar yapılmış, bu konuyla ilgili ulusal ve uluslararası kongre ve seminerler düzenlenmiştir. 1800'lerde tarihî çevre ve koruma daha çok anıt niteliğindeki yapıları korumaya yönelik olduğu için tanımlarda da "tarihî anıt" kavramı geçmektedir. 1964 yılında kabul edilen Venedik Tüzüğü 1. Maddesine göre tarihî anıt kavramı, mimari eserin yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihî bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsamaktadır. İlerleyen zaman içerisinde koruma kavramında "anıt" ölçeğinden "çevre" ölçeğine doğru bir gelişim olmuştur (Çelik ve Yazgan,2007).

Tarihi çevre, yerleşim bölgelerinde tarih öncesinden günümüze kadar geçen zaman sürecinde yaşamış insan topluluklarının ortaya koyduğu medeniyetlerin birikimi ve ürünüdür (KTVK, 1983). Tarihi çevre; farklı zamanların bazen birbirine eklenerek, bazen bir öncekini silerek, bazen sıfırdan yeniden yaratılıp, bazen de eskinin izlerine göre yaratılarak katmanlaşmasıyla oluşur. Bu yüzden zaman içerisinde o mekânda yaşamış toplumların sosyal, kültürel özellikleri hakkında bilgi vermektedir (Okuy, 2001; Şalikoğlu, 2012).

Yazgan vd. (1992)'ye göre tarihî çevre; kendi başına anıt olmayan fakat tarihî, geleneksel, görsel değerler taşıyan kasabaların, kentlerin kendilerine özgü karakterlerini yaratan tüm öğelerin bir arada değerlendirilmesi sonucu oluşan çevrelerdir.

2000 yılında Floransa'da Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından peyzajın korunmasını, yönetimini ve planlamasını geliştirmek ve peyzaj konularında Avrupa iş birliğini düzenlemek amacıyla Avrupa Peyzaj Sözleşmesi imzalanmıştır. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi çok geniş bir tanımlama ile sadece kentsel ölçekte değil hem kırsal hem de kentsel ölçekte sürdürülebilir gelişmenin peyzajı korumak, yönetmek ve planlamaya dayandığını belirtmektedir. Bu nitelikteki bir koruma ile fiziksel yapıda iyileşmenin yanı sıra sosyal refahın da sağlanacağı ve yaşam standartlarının yükseleceği ifade edilmektedir (Çelik ve Yazgan, 2007).

Floransa Bildirgesi'ne göre peyzajlar, geçmiş kuşakların yaşayan hafızası olmaları ve gelecek kuşaklara somut ve somut olmayan bağlantılar sağlayabilecek olmaları dolayısıyla, kültürel mirasın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmişlerdir. Kültürel miras ve peyzaj, toplulukların kimliklerinin vazgeçilmez bir unsurudur ve biyolojik çeşitliliğin de korunmasını güvenceye alan geleneksel uygulamalar ve bilgiler üzerinden yaşatılmalıdır.

Peyzajlar bugün çeşitli tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu yüzden kültürel ve doğal miras arasındaki ilişkinin yürütülmesiyle ilgili uygulama deneyimleri paylaşarak ve yeni yaklaşımlar izlenerek bu tehditlerin yönetilmesi gerekmektedir (ICOMOS, 2014). İnsan ve doğa kaynaklı risklere açık olan tarihi çevre peyzajlarını ulusal ve uluslararası ölçekte korumak, geleneksel dokuya ve tarihine bağlı kalarak restore etmek, bu alanları sürdürülebilirlik kapsamında yönetmek doğal ve kültürel mirasın korunarak gelecek kuşaklara aktarılması açısından büyük önem taşımaktadır.

3.3. Sağlık ve Sağlık Yapıları

Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre; "sağlık", bireyin yalnızca herhangi bir hastalığının olmaması durumu değil aynı zamanda da fiziksel, ruhsal ve sosyal alanlarda da "kendini iyi hissetme, memnun olma" durumu olarak tanımlanır. Uygarlıkların varlığını sürdürebilmesi için sağlıklı bireylere dolayısıyla sağlıklı bir topluma sahip olmasıyla mümkündür. Bu yüzden ilk insanlardan itibaren sağlık arayışı var olmuştur.

Tıp bilimi, eski çağlardan Endüstri Devrimi'ne kadar dini görüş ve inançlara bağlı olmuş, din ve tıp pratiği birlikte yorumlanmıştır. Hastaların tedavisi manastır, kilise, tapınak gibi dini mekânlarda sınırlı imkânlarla ve ruhani yöntemler de kullanılarak yapılmaya çalışılmıştır. Tıp bilimi binlerce yıllık deneyimin sonucunda bugünkü imkânlara kavuşmuştur.

Günümüzde sağlık hizmetleri, sağlık kuruluşları tarafından yerine getirilmektedir. Bir sağlık kuruluşu toplum sağlığını korumak için koruyucu, teşhis ve tedavi edici fonksiyonları yerine getirir. Birçok sağlık servisi ve yardımcı servislerden oluşur. Sağlık kuruluşlarının özellikleri, verdikleri hizmetin kalitesi, sayıları, türleri, dağılımları, toplumun sağlık

bakımında önemli rol oynar (Akıncıtürk, 1985; Altan, 2003).

Yapılan çalışmalar, sağlık yapılarının ve çevrelerinin hastaları doğrudan etkilediğini göstermektedir. Bu yüzden sağlık yapıları kullanıcıların fiziksel ve ruhsal anlamda sağlıklı olmasını ve sosyalleşmesini destekleyecek estetik ve fonksiyonel tasarım ilkelerine göre ele alınıp tasarlanmalıdır.

Tüm dünyada sağlık sektöründe yaşanan değişimler, hasta, hasta yakınları, tıp personeli ve diğer çalışanlar gibi kullanıcılarını önemseyen, kullanıcı merkezli, insancıl tasarım yaklaşımıyla iyileştiren sağlık yapıları kavramını oluşturmuştur. Hastane binaları ve çevrelerinin hasta sağlığına etkilerini dikkate alan, yaşam ve bakım kalitesini yükseltecek, hasta sağlığını doğrudan ve olumlu etkileyecek çözümler aranmaya başlanmıştır (Güller, 2007).

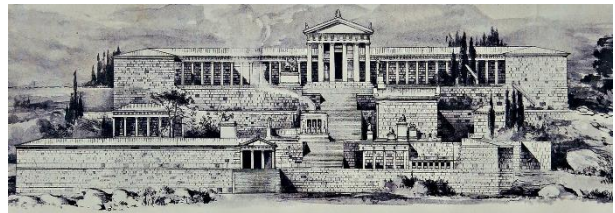
3.4. Dünya Tarihinde Sağlık Yapıları

Mekân ile sağlık bilimleri arasındaki bağlantının başlangıcı neredeyse insanlık tarihi kadar eskidir. Tarih öncesi dönemlerde hekimlik ve tıp mitoloji, din ve büyü ile iç içe başlamıştır. Antik Yunan döneminde başlayıp Roma döneminde de kullanılan hastaneler, sağlık tanrısı Asklepios (Aesculapius) adına tapınak olarak yapılan Asklepionlardır. Asklepion veya Eskülap ismiyle anılan sağlık tanrısının sembolü, sopaya sarılmış yılanıdır (Şekil 2). Bu sembol günümüzde hala tıp ve şifa bilimlerinin sembolü olarak kullanılmaktadır. Asklepionlar hem ilk hastaneler hem ilk tıp okulları hem de tapınaklardır (Çoban, 2016).

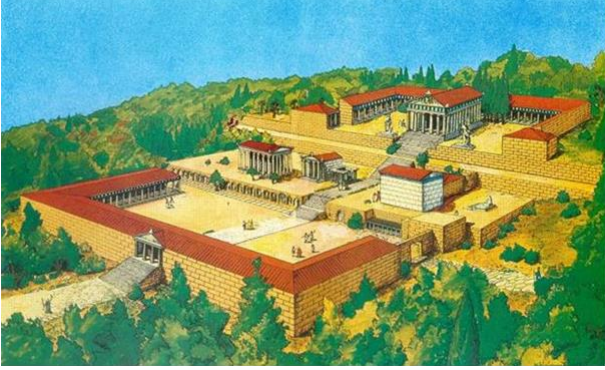

Şekil 2. Sağlık Tanrısı Asklepios (URL-1)

İlk Asklepionların kuruluşu M.Ö. 6. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bu tapınakların kuruluşunun M.Ö. 770 yıllarına kadar gittiği de iddia edilmiştir. Asklepion kültü çıkışından sonra kısa bir sürede benimsenmiş ve çok geniş bir alana yayılmıştır. En az 320 tane Asklepion tapınağının olduğu sanılmaktadır (Gilgil, 2002). Asklepionların en önemlileri M.Ö. 5-6. yüzyıllarda Epidaurus, Kos, Knidos (Datça, Muğla) ve Bergama'da (İzmir) kurulmuştur. Kos adasında M.Ö. 460 tarihinde doğan Hipokrat, çalışmalarını temel olarak buradaki Asklepionda gerçekleştirmiştir (Şekil 3 ve 4). Hipokrat'ın öğretileri ve tıp alanındaki uygulamaları kendi dönemi kadar sonraki yüzyıllar boyunca Avrupa'da gelişen tıbbın da temellerini oluşturmuştur (Elçin, 2010).

Şekil 3. Kos Asklepionu Cephe (URL-2)

Şekil 4. Kos Asklepiyonu Perspektif (URL-3)

Tıbbın kurucusu sayılan Hipokrat'ın yaşamını sürdürdüğü Kos Asklepiyonu üç terastan oluşmaktadır. Birinci teras sütunlu girişlerle üç taraftan çevrilmiştir. Ortadaki duvara yakın bir çeşme vardır. Avlunun ortasından üst terasa doğru çıkan merdivenler vardır. Bu merdivenlerden, hastalara farklı kürler uygulanan, içlerinde sürekli demiroksitli ve kükürlü kaynak sularının aktığı küçük banyolar bulunmaktadır. Banyolar ile merdivenler arasında, şifacı (Fizikçi Xenophon tarafından ithaf edildiği kitabede yazılmaktadır) olarak Nero'nun bir heykelinin kaidesinin bulunduğu küçük bir tapınak kalıntısı bulunmaktadır. Bu terasta, muhtemelen yazıtlarda belirtilen atletik oyunlar ve diğer gösteriler de dâhil olmak üzere, şifacıların festivalleri düzenlenmekteydi. Hasta odaları da bu katta bulunmaktaydı (Anonim, 2017).

Orta terasın sağ tarafında, MÖ 3. yy başlarında veya MÖ 4. yy sonlarında yapıldığı düşünülen, mabetteki en yaşlı tapınak bulunmaktadır. Boyalı mermerden sütun başları istisnai güzellikte; binanın diğer kısımları siyah ve beyaz mermerdendir. Bodrum katında, sunulan adak ve hediyelerin karşılanması için levha mermerden bir baza vardır. Tapınak, Augustus tarafından Roma'ya taşınan, Aphrodite Anadyomene kutlamalarının da dâhil olduğu, Apelles'in resimleriyle süslenmiştir. Tapınağın arkasında, muhtemelen rahiplerin

yaşadığı Greek zemin üzerinde bir Roma evi bulunmaktadır. Tapınağın ön tarafında solda, Bergama'dakine benzer büyük sunak vardır; bir merkezi merdiveniyle, ters U şeklindedir. Tavanındaki süslemelerin bir kısmı durmaktadır. Kolonlar arasında kemerler ile bölümlendirilmiş yerlerde, Praxiteles'in çocuklarını simgeleyen, Asklopios, Hygieia ve diğer aile üyelerinin heykelleri bulunmaktadır. Sunağın solunda, doğuya doğru meyilli bir Roma tapınağı vardır. Yarım yivli kolonları ve muhteşem çiçek desenli saçakları günümüze kalabilen kısımlarıdır (Anonim, 2017).

En üst teras kutsal ağaçların mekanı olarak ayrılmıştı. Üzerinde en büyük Asklepiyon Tapınağı bulunmaktaydı. Tapınağın içine sunaktan geri kalanlar ile Panayia tou Tarsou'nun Hristiyan mabedi inşa edilmiştir. Terasın üç tarafı sonradan inşa edilen evler ile bölümlendirilmiştir (Anonim, 2017). Asklepiyon Tapınağı'nın teras yapısı büyük ölçüde günümüze ulaşmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Kos Asklepiyonu - Günümüz (URL-4)

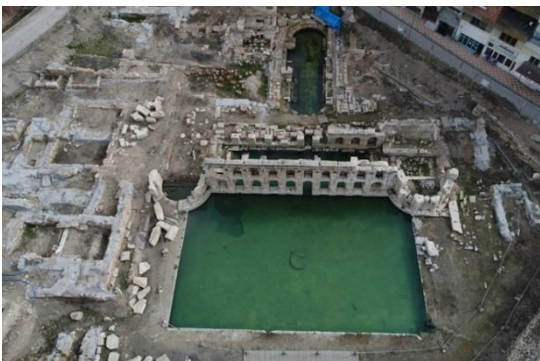
Romalıların asklepiyonlardaki tedavi uygulamalarında su (termalterapi) ve çamur banyolarını (peloidoterapi) kullandıkları da görülmektedir. Asklepiyonlardaki bu yöntemlerin yanı sıra askerlerinin savaş sonrası hastalıklarını tedavi edebilmek için sıcak su hamamları ve kaplıcalardan da yararlanmışlardır (Altın, 2018). Anadolu'daki en önemli tarihi kaplıcalardan olan Yozgat'ın Sarıkaya ilçe merkezinde bulunan Sarıkaya Termal Roma (Kral Kızı) Hamamı, M.S. II. yüzyılın

ortalarında inşa edilmiştir. Antik dönem haritalarında Kayseri (Caesarea) ve Yozgat (Tavium) arasında kalan bu alanın Aqua Sarvenae olarak adlandırıldığı, Roma dönemindeki adının ise Therma Basilica olduğu bilinmektedir (Şekil 6) (Şenyurt ve Yılmaz, 2011).

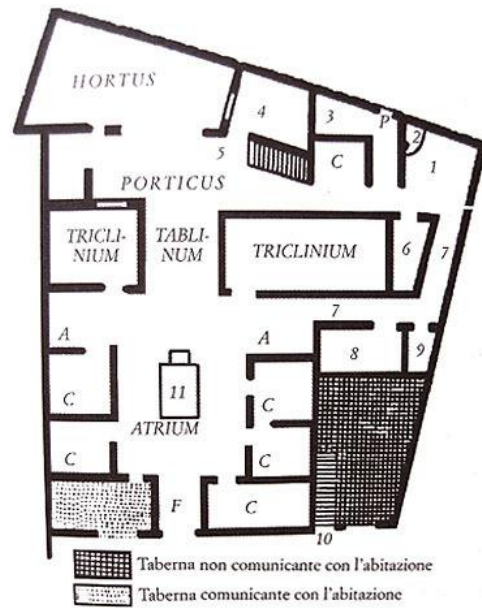
Şekil 6. Sarıkaya Termal Roma Hamamı (URL-5)

Hamam yapısının batı cephesi yaklaşık 4,5 metre yüksekliktedir. İki katlı, her katında onar kemer bulunan bir yapıdır. Cephenin kuzey ve güney ucunda yarım daire planlı birer adet havuz mevcuttur. Cephenin ön kısmında yani batısında, yaklaşık 130 cm. derinliğinde yanları ve zemini beyaz mermer kaplı büyük havuz, cephenin arkasında 16x4 m ebatlarında iç havuz ile buna 90 derece dik şekilde konumlanmış üçüncü termal havuz yer alır. Kazı alanının kuzey ve doğu kısımlarında Roma Hamamına ait diğer tali mekânlar mevcuttur (Şekil 7) (Şenyurt, 2016).

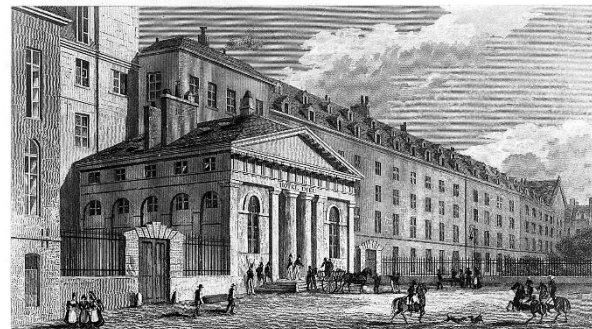
Şekil 7. Sarıkaya Roma Hamamı Planı (URL-6)

Antik Yunan'da hekim evlerinin bir bölümünün de hasta odası olarak ayrıldığı bilinmektedir. İtalya'nın Napoli kenti yakınlarındaki Pompei kentinde yapılan kazılarda M.Ö. 4. yy.'da yapılan Cerrah Evi'nde; muayene odası, hasta odaları ve ameliyat için özelleşmiş bir mekân organizasyonu karşımıza çıkmaktadır (Şekil 8) (Terzioğlu, 1964).

Şekil 8. Pompei Cerrah evi (URL-7)

Modem hastane kavramı Hristiyanlığı benimseyen Roma imparatoru 1. Constantinus'un putperestlere ait tüm hastaneleri kapatıp yenilerini açmasıyla M.S. 331'den sonra gelişmiştir (Öztürk ve Ünver 2002). Avrupa'daki ilk hastane, M.S. 660 yılında Fransa'da kurulan ve tanrının evi anlamına gelen 'Hotel Dieu' dur (Şekil 9).

Şekil 9. Hotel Dieu Paris (URL-8)

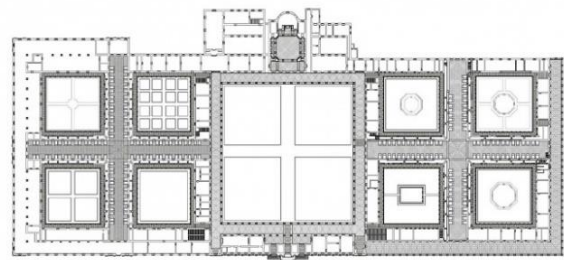
Avrupa'da ilk hastaneler kilise tarafından kurulmuştur. Ortaçağın son çeyreğinden önce hastane yapısı kavramının temelleri atılmıştır (Hosking ve Haggard, 2002). Bu dönemdeki sağlık yapıları, şehrin sosyal merkezinin ve iş alanlarının sınırlarının dışında, şehrin sınırlarında yer almaktadır (Granshaw ve Porter, 1989). Ortaçağ geniş bir döneme verilen isim olduğu için içerisinde pek çok gelişimi barındırmaktadır. Bu dönem, hastaları dışlayan bir tıp anlayışından modern anlayışa geçişin zemininin hazırlandığı bir dönemdir (Özgen, 2014).

Avrupa'daki manastırlarda hastaların tedavi edilmek üzere yatırıldıkları Infirmitörün adlı bir bölüm, bir eczane ve çoğu zaman ilaç yapımında kullanılacak bitkilerin yetiştirildiği bahçe bulunmaktadır. Bu sağlık yapılarının ne zaman açıldıkları kesin olarak bilinmemekle beraber, Ortaçağın başlangıcından beri var oldukları sanılmaktadır. Bu manastır hastaneleri, hastaneden daha çok hastaların bakıldığı küçük evlere benzemektedir. Avrupa'da VIII. ve XII. yy. arasında asıl görevi hastalara bakmak olan kurumlar yine bu manastır hastaneleriydi. Orta çağda hastanelerin kurulmasına doğru atılan başka bir önemli adım da XII. yy. ortalarında (1145) Montpellier' de Saint-Esprit (Kutsal Ruh) Hastanesi'nin açılmasıdır. Bu dönemde Haçlıların geçtiği yollar üzerinde de birçok hastane kurulmuştur. Savaşa katılan bazı şövalye teşkilatları hastane açmak ve bu hastaneleri yaşatmak gibi bir görev üstlenmişlerdi. Bu şövalye teşkilatlarının en ünlüsü Saint-Jean şövalyeleri ve Hospitalarius Teşkilatı Malta ve Almanya gibi birbirinden uzak ülkelerde hastaneler açmışlardı. Bu hastaneler Roma İmparatorluğunun parçalanmasından sonra ortaya çıkan ilk askeri hastanelerdir. Orta çağın sonlarına doğru loncalar hastane kurmak, hastalara ve düşkünlere yardım etmek gibi bir misyon üstlenmişlerdi. XII. yüzyılda tüccarlar gelirlerinin oldukça büyük bir bölümünü

yaşadıkları birime yardım için ayırmışlar, bu sayede her türlü ihtiyaca cevap verebilecek tipte hastaneler ve düşkün evleri açılmasını sağlamışlardır (İpekoğlu,1993).

Rönesans'la birlikte yeni bir tıp bilimi anlayışı ve hastane fikri ortaya çıkmıştır. XVII. yy.'da hastaneler hastaların tedavi edildiği bir yer olduğu kadar, tıp öğrenimi için de bir merkez haline gelmiştir (Çapan, 2002). Bu döneme ait Milano'daki Maggiore Hastanesi önemli bir örnektir (Şekil 10). İki tane haç şeklinde koğuşu bulunan hastanenin bu koğuşlar arasında kiliseye sahip büyük bir avlusu vardır. Hastanenin şifalı bitkiler yetiştirilen bir bahçesi ve kanalizasyon sistemi de bulunmaktadır. Bu sistem şehri çevreleyen hendeklere bağlanmıştır (Sürmen, 1991).

Rönesans'tan sonra Avrupa'da, pek çok alanda olduğu gibi tıp alanında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde tıp bilimi modern bir hal almış hem mekânsal hem de teknik olarak gelişmiştir.

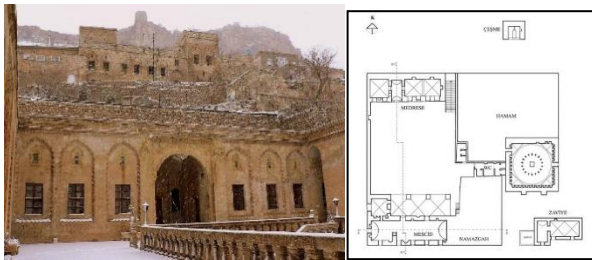

Şekil 10. Maggiore Hastanesi ve Planı (URL-9)

3.5. Türk Tarihinde Sağlık Yapıları

Anadolu'da Türklere ait ilk hastaneler Selçuklular döneminde yapılmıştır. Bu yapılar sadece hastane değil, aynı zamanda tıp eğitimi veren merkezlerdir. Bu nedenle birçok Selçuk eseri gibi hastaneler de medrese tipolojisindedir. Hastaneler düşman saldırılarından korumak için şehir surlarının içine yapılırdı. Medrese, cami, hamam ve çoğunda bulunan kaplıca ve ılıca gibi sağlık tesisleriyle birlikte külliyesi oluştururlardı. Selçuklular döneminde hastanelere bimarhane, darüşşifa veya maristan adı verilmiştir. Anadolu'daki ilk önemli hastane Mardin'de Artukoğullarından Necmettin İlgazi'nin kardeşi Emüniddin tarafından yapılan maristandır (1108-1122). Medrese, cami ve hamam ile bir külliye yapısıdır (Alsaç, 1992) (Şekil 11).

Külliye yapıları, doğuda kuzey-güney doğrultusunda geniş dikdörtgen planlı; güneybatıda ise küçük L planlı iki avlu etrafında konumlandırılmıştır. Bu avlular arası günümüzde kapalıdır. Mescit dikdörtgen planlı avlunun güneyinde; medrese avlunun kuzeyinde ve hamam avlunun kuzey-doğusunda yer almaktadır. Bimâristan çeşmesi olarak bilinen ve bugün iyi durumda olarak fonksiyonunu devam ettiren çeşme, külliye duvarlarının dışında yapılarla yüksek bir kot farkı olan kuzeydeki sokakta bulunmaktadır. Külliye'nin batıdaki dikdörtgen planlı avlusunun etrafında konumlanan yapılara bu sokaktan inilen merdivenlerle ulaşılmaktadır (Şekil 12) (Açıkyıldız Şengül, 2017).

Şekil 11. Emüniddin Külliyesi ve Planı (URL-10)

Osmanlılar, Selçuklu dönemindeki sağlık kurumlarını değiştirmemiş ve Selçuklular döneminde hastane yapılmayan yerlerde bu nitelikte kuruluşlar yaptırmışlardır. Osmanlılar bimarhane (hastane), tımarhane (akıl hastalıkları hastanesi), darüşşifa (sağlık ocağı, akıl hastalıkları hastanesi), tabhane (prevantoryum ya da sanatoryum işlevi gören sağlık yapısı) olarak nitelendirilen birçok sağlık kuruluşu yaptırmışlardır (Alsaç,1992).

Yıldırım Darüşşifası, Osmanlı Devleti'nin ilk hastanesi olarak kabul edilir. Tıp eğitimi de verilen medreseyle birlikte bir anlamda dönemin tıp fakültesidir (Şekil 12). Şifahane; bimarhane ve tımarhane olarak da anılmıştır. Yapı 52x30 metre boyutlarında, dikdörtgen planlı ve iki eyvanlı yapıdadır. Karşılıklı onar oda, girişin sağında ve solunda da ise ikişer oda bulunmaktadır. Girişin karşısında kubbeyle örtülü bir dershaneye yanlarında ikişer büyük oda yer almaktadır. Buranın bir eğitim hastanesi olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır. Avlu toplam 30 basamakla kademe kademe yükselir. İlginç bir yapı ögesi de doğudaki odaların altından geçen suyoludur. Bu kanal, kuzeydoğu köşedeki odada bulunan tuvaletlere ulaşır. Tuvalet gidemeyecek kadar bitkin olan hastalar için yapıldığı düşünülmektedir. Kapı girişinde ve giriş eyvanında yer alan tuğla süslemeleri dikkat çekmektedir. Yirmi odası olan şifahane kadrosunda biri başhekim olmak üzere üç hekim, bir cerrah ve bir de kehhâl (göz doktoru) görev yapmıştır (Şener,2014).

Şekil 12. Bursa Yıldırım Külliyesi ve Planı (URL-11)

19. yy.'da kolera, çiçek, veba, kızamık, tifo, dizanteri, difteri, verem ve boğmaca gibi bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek için yeni sağlık yapılarına ihtiyaç duyulmuştur. Böylelikle tebhirhane ve tahaffuzhane gibi yeni sağlık yapıları ortaya çıkmıştır. Tebhirhane, salgın hastalık bulunan evlerdeki eşyaları toplayarak dezenfekte etmekten sorumlu kurumlardır. Avrupa'yı kasıp kavuran kolera salgınının Osmanlı topraklarını da etkilemesinden endişe eden Sultan II. Abdülhamid'in emri ile Eylül 1892'de Osmanlı'nın ilk tebhirhanesi, Gedikpaşa Tebhirhanesi kurulmuştur (Yıldırım,2008) (Şekil 13).

Şekil 13. Gedikpaşa Tebhirhanesi (URL-12)

Tahaffuzhane; sefer sırasında, yolcu ve çalışanlar arasında bulaşıcı hastalık görülen gemilerin karantina sürelerini geçirmeleri (karantina uygulaması yapılan), gerekli sağlık önlemlerinin alınması ve hastaların iyileştirilmeleri için büyük limanlara yakın kıyılara kurulmuş sağlık kuruluşlarıdır (HSSGM, 2008). Osmanlı'da salgın hastalıklardan korunmak için birçok tahaffuzhane yapılsa da kullanılan ekipman ve konumu açısından en önemlilerinden biri Klazomenai Tahaffuzhanesi'dir (Urla Karantina Adası)(Şekil 14).

Şekil 14. Urla Karantina Adası (Klazomenai Tahaffuzhanesi) (URL-13)

1865'te Klazomenai Tahaffuzhanesi, Osmanlılar tarafından Fransızlara yaptırılmıştır. Dünya'da tescilli 3 karantina adasından biri olan Tahaffuzhane, ticaret gemileri, yolcu gemileri ve özellikle Kuzey hac yolu için yani Anadolu, Rumeli, Bosna ve Rusya'ya gidip gelen hacılar için düşünülmüş 1950 yılına kadar işlevini aynen sürdürmüştür. Bu dönemde adanın karayla bağlantısı olması için bir de köprülülük yapılmıştır (Cengiz, 2015). Cumhuriyet döneminde ağaçlandırılan ada, ana karaya yaklaşık 600 metrelik taş dolgu yol ile bağlanmaktadır ve 320 dönümlük yüzölçümüne sahiptir (Sağlık Bakanlığı, 2018).

Karantina adası, adını 12 İon kentinden biri olan ve adanın Kuzey kıyısında yer alan Klazomenai Antik Kenti'nden almıştır. Antik Kent'in kalıntıları arasında MÖ 6. yy.'a ait olduğu düşünülen, bilinen en eski zeytinyağı üretim tesisi bulunmaktadır (Şenoğlu, 2014).

Son yıllarda bütün dünyada, sağlık sektöründe önemli değişimler yaşanmaya başlanmıştır. Hastane tasarımı konusundaki çalışmaların, sağlık sektöründe gün geçtikçe hız kazanmaktadır. Hastane tasarımı için oluşturulan ölçütlerin; mekân standartları ve teknik detayların yanında, çevresel standartlar ve kalite konularını da içermesi

gerekmektedir. Hastane binaları, hasta merkezli bir mekân anlayışla, yaşam ve bakım kalitesini yükseltmeli, hasta sağlığını doğrudan ve olumlu etkileyecek mekânsal ve tıbbi çözümler sunmalı ve kabul standartlara uygunluğuyla güvenilir olmalıdır (Ergenoğlu ve Aytuğ, 2007).

3.6. Sağlık Yapısı ve Çevre İlişkisi

Tarih boyunca insanların doğayı sağlık için çeşitli amaçlarla kullandığı bilinmektedir. Doğanın bir parçası olan bahçeyi; insanların dinlenmek, eğlenmek, kendilerini iyi hissetmek, aktif veya pasif aktivitelerde bulunmak için seçtikleri güvenilir alanlar olarak tanımlamak mümkündür. (Bulut ve Göktuğ, 2006).

Ülkütaşır (1956)'a göre; "II. Bayezid'in 1485 yılında Edirne'de yaptırmış olduğu bir sağlık yapısı olan Bimaristan, Bayezit Evliya Çelebi'nin tasviriyile ilkbaharda "Cenneti Şedda"ı andırırdı. Hastane bahçesi lâle, sümbül, gül, nergis, karanfil, fulya, şebboy gibi türlü çiçeklerle dolu idi. Ayrıca çeşmeleri, ortasında kubbe şeklinde yapılmış güzel bir şadırvanı vardı. Hastalar bu bahçelerde gezer, her çiçekten adeta bir şifa tesellisi alırdı" (Çınar ve Kırca, 2010; Karakaya ve Kiper 2011).

Geçmişten günümüze çiçeklerden şifa bulan birçok hastane bahçesinde bitkilerin oluşturduğu renkler ve kokular hastaların iyileşmesinde anahtar bir role sahip olmuştur. Örneğin; su mavisi rengi, insan tenindeki elektriği ve kas gerilimini azaltmakta; sarı renk, enerjik bir renk etkisi yaratarak hastaları canlı kılmakta; yeşil renk de hastayı dinginleştirebilmektedir (Whitehouse vd., 2001).

Ulrich (1984)'in Pensilvanya'daki bir hastanede safra kesesi ameliyatından çıkmış hastalar üzerinde gerçekleştirdiği bir araştırmada; aynı ameliyat sonrası iyileşme sürecindeki hastalardan pencereleri ormana bakan bir odada kalan hastalar, pencereleri hastanenin duvarına bakan bir odada kalan

hastalara göre daha az ağrı kesici istemişler, geçirdikleri ameliyata karşı daha pozitif davranışlar göstermişlerdir (Karakaya ve Kiper 2011).

Doğru tasarlanmış hastane çevrelerinin insan psikolojisindeki pozitif etkilerinin yanı sıra, fiziksel ve sosyal faydaları da vardır. Antik çağlardan günümüze kadar hizmet veren sağlık yapılarında, şifa amaçlı kullanılan bitkilerin yetiştirilmesi ya da hastaların hava alması ve sosyalleşmesi için ayrılmış bahçe yapılarının da yer aldığı görülmektedir. Hastaların üzerindeki bu olumlu etkiler göz önüne alındığı zaman sağlık yapılarının çevrelerinden bağımsız olarak değerlendirilemeyeceği ortaya çıkmaktadır.

3.7. Heybeliada Sanatoryumu

Heybeliada (eski adıyla Halki), Marmara Denizi'nde bulunan 9 adadan oluşmuş Marmara Takım Adaları'nın yüzölçümü bakımından en büyük ikinci adasıdır. Bu takımadalara hanedanlık döneminde, hanedan soyundan gelen prens ve prenseslerin adalara sürgüne gönderilmelerinden dolayı Prens Adaları anlamındaki İles De Princes denmiştir (Aydın, 2011).

Heybeliada'nın yüz ölçümü 251,07 ha'dır. Toplam alanın % 27,28'ini yani 167,79 ha'nı ormanlık alanlar oluşturmaktadır (Şekil 15) (Adalar Belediyesi, 2010).

Şekil 15. Heybeliada Genel Görünüş (URL-14)

Heybeliada'nın bitki örtüsü Akdeniz ikliminde görülen makiler ve Kızılcım (*Pinus brutia*) ormanlarıdır (Poridis, 1999). Ender olarak aralarda Fıstık Çamları (*Pinus pinea*) da bulunmaktadır. Makilerden ise en yaygın olanı Pırnal Meşesi (*Quercus ilex*)'dir. Bu bitkilerin dışında; Adada yerli türlerden Katran Ardıcı (*Juniperus oxycedrus*), Kermes Meşesi (*Quercus coccifera*), Sakızağacı (*Pistacia lentiscus*), Menengiç (*Pistacia terebinthus*), Kocayemiş (*Arbutus unedo*), Katırtırnağı (*Spartium junceum*), Zakkum (*Nerium oleander*), Hanımeli (*Lonicera sp.*) bulunmaktadır (Bayer, 1984). Heybeliada'da oldukça eski dönemlere dayanan yerleşimin sonucu olarak çok çeşitli anıtsal yapılar yer almaktadır. Adada anıtsal olarak tanımlanabilecek yapılar, dini yapılar (kiliseler, manastırlar, camiler ve mezarlıklar), kültür yapıları (kütüphane ve müzeler), sağlık yapıları (sanatoryum) ve eğitim yapılarıdır. Ada'nın tarihi yapılarından ilki 809 yılında kurulan Aya Triada Kilise ve Manastırı'dır (Şekil 16).

Heybeliada'da Roma İmparatorluğu'ndan başlayıp Cumhuriyet dönemine kadar süren, farklı biçim ve özelliklerde yapılmış olan dini anıtsal yapılar, hem dönemlerindeki yapı teknolojisini ve mimari karakteri hem de günümüzden bakıldığında burada yaşamış olan farklı toplulukların birbirinden farklı kültür miraslarını yansıtmaya devam etmektedir (Aydın, 2011).

Şekil 16. Heybeliada Önemli Yerler (URL-15)

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemizde yoğun olarak görülen verem hastalığı ile mücadele amacıyla Atatürk tarafından bir sanatoryum kurulmasına karar verilmiştir. Dönemin en amansız hastalığı olan veremin tedavisi için Heybeliada'da dik yamaçlardan denize bakan, çam ağaçlarının çevrelediği, temiz havalı Yeşilburun bölgesi düşünülmüş, buradaki en uygun binanın ise Harbiye Mektebi'nin öğrenciler için nekahathane olarak kullandığı bina olduğuna karar verilmiştir (Çankaya, 2014).

Şekil 17. Heybeliada 1890 Yılı Görünüşü (URL-16)

Şekil 18. Heybeliada 1927 Yılı Görünüşü (URL-17)

Sanatoryum 1924'te 16 yatakla açılmıştır. İki katlı binanın üst katındaki 8 yataklı iki koğuşun biri kadınlara, diğeri erkeklere, alt kat ise idarecilerin ve memurların ikamet etmesi için tahsis edilmiştir (İlikhan Rasimoğlu, 2018). Aynı yıl hastalanan İsmet İnönü'de istirahat amacıyla Heybeliada'ya yerleşmiştir. Bu olay sonucunda da ada gelişmiş, rihtim yapılmış, yollar düzenlenmiş ve telefon hattı gelerek ada nahiyeye dönüşmüştür. Sanatoryumun yatak sayısı 1939 yılına gelindiğinde 370'e çıkarılmıştır. Sanatoryumda o dönemin imkânlarına göre dezenfeksiyon ve çöp imha işlemleri titizlikle yapılmıştır. Hastalığın bulaşıcı olmasından dolayı yemek artıkları ve çöpler yakılarak imha edilmiş, bu uygulama için özel bir sistem oluşturulmuştur (Gökçe,1957).

Şekil 19. Heybeliada Sanatoryumu (URL-18)

Ayrıca Sanatoryumda rehabilitasyon merkezi de bulunmaktadır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelen ve tedavi sürecinin uzun olması nedeniyle uzun süre kalan hastalardan okuma yazma bilmeyen vasıfsız olanlarına çeşitli zanaatlar öğretilmiştir. Bunların arasında ayakkabıcılık, saatçilik, daktilo kursları, okuma yazma kursları ve çorapçılık gibi mesleki alanlar bulunmaktadır (Şekil 20) (Gökçe, 1957).

Şekil 20. Heybeliada Sanatoryumu Rehabilitasyon Merkezi (URL-19)

17 Ağustos 1999 yılında yaşanan depremde önemli ölçüde hasar gören Heybeliada Sanatoryumu gerekli tadilatlar yapıldıktan sonra yeniden şifa dağıtmaya başlamıştır. Ancak "ince hastalığın" tedavi merkezi bu tarihten sonra 6 yıl ayakta kalmayı başarmış, uzun yıllar verem hastalığına karşı verilen mücadelenin kilit taşlarından biri olan, binlerce hastaya şifa olan, yüzlerce bilim adamı ve hekim yetiştiren Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk sanatoryumu sağlık politikalarının değişmesi nedeniyle 30 Eylül 2005 tarihinde kapatılmıştır (Çankaya, 2014). Kendi haline bırakılan binalar 2009 yılında çıkan yangında büyük çaplı hasar görmüştür (Şekil 21).

Şekil 21. Heybeliada Sanatoryumu Son hali (URL-20)

4. Sonuç ve Öneriler

Çalışma kapsamında kültürel mirasın önemli bir parçası olan tarihi sağlık yapıları Dünya ve Türkiye ölçeğinde incelenmiştir. Sağlık yapıları, mimari, bilimsel, sosyal, kültürel birçok unsuru içinde barındıran yapılardır. M.Ö. 6. yy.'daki asklepion yapılarından başlayıp günümüze kadar yapılan bütün sağlık yapılarının iç mekânlarla sınırlı kalmayıp, peyzajlarıyla birlikte hizmet verdiği sonucuna varılmıştır.

Heybeliada Sanatoryumu; geçmişten günümüze ulaşan eşsiz ada iklimi, doğal bitki örtüsü ve temiz havasıyla birçok hastanın iyileştirilmesinde, yüzlerce bilim adamı ve hekimin yetiştirilmesinde önemli rol oynayan bir sağlık yapısıdır. Ayrıca Türkiye'nin ilk sanatoryumu olması, Cumhuriyet'in ilk yıllarına tanıklık etmesi ve burada öncü çalışmalara imza atılmasından dolayı toplumsal hafızanın da önemli bir parçasıdır.

Heybeliada Sanatoryumunun ve çevresinin doğal, tarihi ve kültürel değerlerin sürdürülebilirliği kapsamında korunması ve restore edilmesi için öncelikle kapsamlı bir envanter çalışması yapılmalıdır. Heybeliada Sanatoryumu'nun peyzaj restorasyonunda dikkat edilmesi gereken unsurlar; adadaki ekolojik dengenin korunması, iyileştirilmesi yönünde önlemler alınması, mevcut bitki ve hayvan türlerinin korunması, özgün bitki dokusunun

geliştirilerek korunması, mevcut orman alanları, ağaç toplulukları ile varsa anıt ağaçların korunması, biyo-çeşitliliğin korunarak doğal ekosistemlerin devamlılığının sağlanması, Heybeliada'nın mevcut tarihsel yapı özelliklerini simgeleyen kentsel doku kimliğinin, doğal yapı içinde bütüncül plan kararları ile korunması ve geliştirilmesi, mevcut farklı dini ve kültürel yapı ile uyumlu sosyal özgün dokusunun korunmasıdır (Koca, 2013).

Heybeliada, tarihi dokusu ve mimari özellikleriyle geleneksel kent imajının yanı sıra batılı unsurlarla kültür mirasımızın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Adada mevcut olan doğal ve kültürel dokunun gelecek nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi için adayı özel kılan unsurların sürdürülebilirlik kapsamında korunması, restore edilmesi ve topluma tekrar hizmet vermesi sağlanmalıdır.

Kaynaklar

Açıkyıldız Şengül, B. 2017. Mardin Emineddin Külliyesi: Hami ve Mimari. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 34/2 (2017), s. 13-31.

Adalar Belediyesi, 2010. 1/5000 Ölçekli Adalar Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Raporu. http://www.adalar.bel.tr/dosyalar/1_5000_imar_plan_i.pdf (Erişim:09.05.2020)

Ahunbay, Z. 1996. Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM, İstanbul.

Akincitürk, N. T. 1985. Genel Hastanelerde Yenileme ve Büyümeye Bağlı Değişmelerin Bina Programına Etkileri. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Alsaç, Ü. 1992. Türk Mimarlığı, No: 26, İletişim Yayınları, İstanbul.

Altan, A. 2003. Hastane Yapıları. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anadilim Dalı, Balıkesir.

Altın, S. 2018. Antik Dönem'den bugüne 'SU' 'Sağlık' ve Sarıkaya Asklepion'u.

<https://www.temizmekan.com/%EF%BB%BFantik-donemden-bugune-su-saglik-ve-sarikaya-asklepionu/> (Erişim tarihi: 09.05.2020)

Anonim, 2017. <http://www.gezenpatisi.com/kos4/> (Erişim tarihi: 09.05.2020)

Aydın, A. 2011. Heybeliada Kentsel Sit Koruma Önerisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Aykaç, P. 2009. Kentsel Arkeolojik Alanlarda Tasarım Süreci. Tarihi Çevrede Koruma: Yaklaşımlar, Uygulamalar-1, 36-42. Ankara.

Bayer, Z., 1984. Adalar'ın Peyzaj Bütünlüğü ve Turistik Gelişim Süreci ve Korunacak Mimarlık Değerleri Çözümlemesi, Adaların Türk Turizmdeki Ve Edebiyatındaki Yeri Ve Önemi Semineri, Burgazada Lioness Kulübü Derneği, A.K.M, İstanbul

Bulut, Y. ve T.H. Göktuğ, 2006. Sağlık Bahçelerinin İnsanların Fiziksel ve Psikolojik Sağlığı İle Sosyal Yaşantıları Üzerine Etkileri. Sağlıklı Bir Çevrede Yaşamak Kent ve Sağlık Sempozyumu, Bildiri özetleri Kitabı, s.381-382, Bursa.

Cengiz, C. 2015. Urla Karantina Adası Hikâyesi. http://blog.milliyet.com.tr/urla-karantina-adasi-hikayesi/Blog/?BlogNo=492027&fb_comment_id=617226178378427_940036712764037 (Erişim:09.05.2020)

Çankaya, E. 2014. İnce Hastalığın Emektar Şifahanesi: "Heybeliada Sanatoryumu", Sağlığa ve Sosyal Politikalara Bakış. Sayı 19, s:76-79.

Çapan, K. 2002. 19. Yüzyıl Sonunda İstanbul' da Yabancı Misyonlar Tarafından Yapılmış Hastane Binaları. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, İstanbul.

Çelik, D. ve Yazgan, M., 2007. Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevreyi Korumaya Yönelik Yasa ve Yönetmeliklerin İrdelenmesi. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 9 (11): 1-10.

Çınar, S. ve S. Kırcı, 2010. Türk Kültüründe Bahçeyi Algılamak. İstanbul Üniversitesi Orman

Fakültesi Dergisi /Journal of the Faculty of Forestry, Istanbul University, 60 (2): 59-68.

Çoban, H. 2016. Roma Dönemi Hastaneleri, Asklepionlar ve Sarıkaya Roma Hamamı. I.Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı, Cilt 1, S:98.

Elçin, M. 2010. "Tıp Eğitiminin Tarihçesi" Hacettepe Tıp Dergisi Cilt: 41, Sayı: 4, s: 195-202, 2010, Ankara, s.196

Ergenoğlu, A. ve Aytuğ A. 2007. Sağlık Kurumlarında Değişen Paradigmalar ve İyileştiren Hastane Kavramının Mimari Tasarım Açısından İrdelenmesi. YTÜ Mimarlık Fak. E – Dergisi, Cilt 2, Sayı 1.

Gilgil, E. 2002. Asklepion'dan Nosokomeion'a Antikçağ'da Tedavi Kurumlarının Gelişimi.

Gökçe, T. İ. 1957. Heybeliada Sanatoryumu: Kuruluş ve Gelişimi. TC Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti Yayınevi, İstanbul.

Granshaw, L. ve R. Porter (1989). The Hospital in History, Routledge.

Güller, A. 2007. Sağlık Yapılarında Renk Olgusunun Özel Dal Hastaneleri Hasta Yatak Odası Örneklerinde Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir

Gürkan, M. ve Ulus, T. 2011. İstanbul Heybeliada Sanatoryumu.

<http://www.sdplatform.com/Dergi/495/Istanbul-Heybeliada-Sanatoryumu.aspx> (Erişim tarihi:09.05.2020)

Hosking, S. ve Haggard, L. 2002. Healing the Hospital Environment. E & FN

HSSGM, 2008. Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü, 5. Sayı, s. 3. İstanbul.

http://www.naimkaragoz.dr.tr/images/dokumanlar/asklepiondan_03032015145116.pdf (Erişim tarihi: 09.05.2020)

ICOMOS, 1987. Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0627604001536681570.pdf (Erişim tarihi: 09.05.2020)

ICOMOS, 1994. Nara Document on Authenticity. <https://www.icomos.org/charters/nara-e.pdf> (Erişim tarihi: 09.05.2020)

ICOMOS, 2013. ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf (Erişim tarihi: 09.05.2020)

ICOMOS, 2014. Floransa Bildirgesi. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0034808001536912096.pdf (Erişim tarihi: 09.05.2020)

ICOMOS, 1964. Venedik Tüzüğü. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf (Erişim tarihi: 09.05.2020)

İlikhan Rasimoğlu, C. G. 2018. "Verem İyi Olur Bir Hastalıktır": Cumhuriyetin İlk Yıllarında Verem Mücadelesi ve Siyaset. *Toplumsal Tarih* 296, s:86-96.

İpekoğlu, B. 1993. Buildings with Combined Functions in Anatolian Seljuk Architecture: An Evaluation of Design Principles, Past and Present Functions, PhD Thesis, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Ankara.

Karakaya, B. ve Kiper, T. 2011. Hastane Dış Mekân Tasarımlarının Edirne İli Örneğinde İrdelenmesi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi/Journal of Tekirdag Agricultural Faculty*, 8(2), s:49-64.

Kaysılı, B. 2006. Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye' de Sağlık Eğitimi Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya

Koca, C. 2013. Prens Adaları'nın Ekolojik Özelliklerinin Korunması. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 6 (1): 38-41, İstanbul.

KTVK, 1983. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. Kanun No: 2863, Kabul Tarihi: 21.07.1983, Yayın Tarihi: 23.07.1983.

Okyay, G. 2001. Kentsel Koruma ve Geliştirme Planlaması, Yüksek Lisans Ders Notları, MSÜ, İstanbul.

Özgen, E. 2014. Sağlık Yapılarının Genel Mekân Tasarımlarının Kullanıcılar Üzerindeki Etkisi İle Hacettepe Tıp Fakültesi Hastanesi 7 No.'lu Kapı

Girişinin Düzenlenmesine Bir Öneri. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı, Ankara.

Öztürk, L ve Ünver, R. 2002. Dünya Tarihinde Sağlık Yapıları, *Tasarım Dergisi*, Sayı No: 119, 44.

Poridis, A., 1999. İstanbul Adaları'nın Sosyal ve Fiziksel Gelişiminin Analizi ile Fiziksel Çevrenin Değerlendirilmesine İlişkin Sistemik Bir Yaklaşım, Y.T.Ü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Sağlık Bakanlığı, 2018. Tarihçe. <https://urladh.saglik.gov.tr/TR,103698/tarihce.html> (Erişim:09.05.2020)

Sürmen, Ş. 1991. Hastaneler-Rehabilitasyon Merkezleri-Sağlık İstasyonları, No:12, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Şalikoğlu, B. 2012. Tarihi Peyzaj Restorasyonu: İstanbul'dan 2 Örnek. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul.

Şener, B. 2014. Osmanlı'nın İlk Hastanesi: Yıldırım Darüşşifası. *Dirim Tıp Dergisi*, 303. Sayı, s. 42-47.

Şenoğlu, N. 2014. Klazomenai (Urla) Zeytinyağı Kültürü ve İşliğı. <http://apelasyon.com/Yazi/35-klazomenai-urla-zeytinyagi-kulturu-ve-isligi> (Erişim:09.05.2020)

Şenyurt H. K., Yılmaz Ö. 2011. Yozgat İli Sarıkaya İlçesi Roma Hamamı 2010 Yılı Temizlik ve Kazı Çalışması, 20. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu,(25-29 Nisan 2011 Bodrum) T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara 2012.

Şenyurt, H. K., 2016. Sarıkaya Roma Hamamı Tarihçesi ve 2010-2015 Yılı Kazı Çalışmaları Sonuçları. I. Uluslararası Bozok Sempozyumu 05 - 07 Mayıs 2016 Bildiri Kitabı, C. 1., ss. 110-121.

Terzioğlu, A. 1964. Modern Hastane İnşaatı, *Architect* No: 315. 2.

Ulrich, R.S. 1984. View Through A Window May Influence Recovery From Surgery. *Science*. 224: 420-421.

Ülkütaşır, M. Ş. 1956. Eski Türklerde Bahçe San'atı ve Çiçek Sevgisi. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni Sayı.170 S: 9 – 10.

Whitehouse, S., J.W. Varni, M. Seid, C. Cooper-Marcus, M.J. Ensberg, J.R. Jacobs, and R.S Mehlenbeck, 2001. Evaluating A Children's Hospital Garden Environment. Utilization and Consumer Satisfaction. Journal of Environmental Psychology, 21: 301-314.

Yıldırım, N. (2008). Osmanlı Devleti'nin Modern Tıp Kurumlarından Gedikpaşa, Tophane ve Üsküdar Tebhirhaneleri. Prof. Dr. Ali Haydar Bayat Anısına Düzenlenen Osmanlı Sağlık Kurumları Sempozyumu"", Zeytinburnu Belediyesi, Kültür Yayınları, No.11, İstanbul.

URL-1:

https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Asklepios_-_Epidauros.jpg

URL-2:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/48/The_Asclepiion_in_the_Hellenistic_period%2C_from_east._Wellcome_M0009520.jpg

URL-3:

<https://www.researchgate.net/profile/Panagiotis-Tzitzis/publication/268281815/figure/fig5/AS:639090852626433@1529382541252/Digital-representation-of-the-Asclepeion-of-Kos-as-it-was-in-the-ancient-years.png>

URL-4:

https://www.google.com/maps/uv?pb=!1s0x14be08b0bdb03c93%3A0xf085e88536ed8201!3m1!7e164!15sCgIgaQ&hl=tr&viewerState=ga&cr=ll_a7&imagekey=!1e10!2sAF1QipMiBpFuz0XEvoXu40Z9USaeKZEPpb7oljxBmOv

URL-5:

<https://gezilmesigerekenyerler.com/roma-kral-kizi-hamami-nerede-nasil-gidilir-tarihi-hikayesi-yozgat/>

URL-6: <https://www.arkeolojikhaber.com/galeri-yozgat-sarikayadaki-basilica-therma-roma-hamami-317/sayfa-11/>

URL-7:

<https://routledgetextbooks.com/textbooks/9780415498647/chapter-22.php>

URL-8:

<https://www.istockphoto.com/tr/vekt%C3%B6r/hospital-de-l-hotel-dieu-paris-gm171276779-20843076>

URL-9:

https://static.seetheworld.com/image_uploader/photos/2d/original/ca-granda-old-hospital-milan-centre.jpg

URL-10:

<https://arkeolojia.blogspot.com/2016/01/mardin-eminuddin-darussifas.html>

URL-11:<http://yildirim.gov.tr/yildirim-kulliyesi>

URL-

12:<https://www.eskiistanbul.net/4784/gedikpasa-tebhirhanesi-1894>

URL-

13:<https://www.shutterstock.com/tr/search/karantina>

URL-14:

<https://bayraktur.com/uploads/images/4eba9068fe5575fff9a32223ef2f058638224448.webp>

URL-

15:<https://www.adalarturizm.org/cms/tr/neler-gorulur/heybeliada-halki/93-turkce/pratik-bilgiler/478-buyukada-haritasi>

URL-16:

<https://www.eskiistanbul.net/3221/heybeliada-sebah-joaillier-fotografi>

URL-17:

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/123822?locale=tr>

URL-18: <https://negordum.com/wp-content/uploads/2014/11/Heybeliada-Sanatoryum.jpg>

URL-19: https://umutoran.com/wp-content/uploads/2020/04/505102583_0.jpg-1.156%C3%97766-piksel.png

URL-20:

<https://www.evrensel.net/images/840/upload/do-sya/275471.jpg>